

Pierre Mendès France i la fi de l'Europa federal (1954)

VÍCTOR GAVÍN

Universitat de Barcelona

Actualment, cap estat membre de la Unió Europea desitja la creació d'una Europa federal, d'uns Estats Units d'Europa. De fet, mai no ho han volgut encara que hi ha una brevíssima etapa en la història de la integració europea, la que correspon als seus orígens entre 1950 i 1954, en què utilitzaren el concepte de federació europea per garantir-se el suport dels Estats Units, veritables impulsors de l'Europa federal, i per crear un mecanisme de control d'Alemanya lluny de les discriminacions i la negativitat de l'ocupació.¹ Es va avançar molt sobre el paper, però quan calia passar del paper a la realitat, el projecte va ser aturat i reconduït vers conceptes més assumibles i amb l'objectiu d'enfortir l'estat, no pas de diluir-lo en un conjunt federal. Aquesta fou la tasca del primer ministre de França.²

Pierre Mendès France arriba al càrrec de primer ministre de França al juny de 1954, en un moment de profunda crisi en el país. A la permanent inestabilitat i debilitat del sistema de la IV República, instaurat l'any 1946, calia afegir

¹ Alemanya va estar sota un règim d'ocupació militar entre 1945 i 1949. La República Federal d'Alemanya (RFA) creada en el darrer any fou el resultat de la fusió de les tres zones occidentals d'ocupació, mentre la zona soviètica donava lloc a la República Democràtica Alemanya (RDA.) L'RFA de 1949 era un estat amb la sobirania fortament limitada on s'havien substituït les autoritats militars aliades per comissaris civils que residien a Petersberg, en un turó just damunt de Bonn, la capital del nou estat alemany occidental. Sobre la RFA en aquests anys i la seva relació amb els poders occidentals ocupants, vegeu per exemple: Th. A. Schwartz: *America's Germany. John J. McCloy and the Federal Republic of Germany*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.), 1991; sobre la zona soviètica d'ocupació un dels millors treballs és el de N. M. Naimark: *The Russians in Germany: a history of the Soviet Zone of Occupation, 1945-49*, Harvard University Press, Cambridge (Mass.), 1995.

² La principal bibliografia sobre Pierre Mendès France és: P. Mendès France: *Choisir. Conversations avec Jean Bothorel*, Stock, París, 1974; Ídem: *Gouverner c'est choisir. 1954-1955*, Gallimard, París, 1986; R. Girault (ed.): *Pierre Mendès France et le rôle de la France dans le Monde*, Presses Universitaires de Grenoble, Grenoble, 1991; P. Rouanet: *Mendès France au pouvoir, 1954-1955*, Robert Laffont, París, 1965; J. Lacouture: *Pierre Mendès France*, Seuil, París, 1981.

un desastrós conflicte colonial a Indoxina i l'estancament del rearmament de la República Federal d'Alemanya (RFA) el qual havia de tenir lloc en el marc europeu liderat per França des de la Declaració Schuman del 9 de maig de 1950.³ La política europea de França tenia el seu origen en el desig de solucionar el problema que la gestió alemanya, independent dels seus recursos siderúrgics, suposava per a la competitivitat de la indústria francesa. La necessitat de comptar-hi amb el suport dels Estats Units i la voluntat d'aquests de reorganitzar Europa d'acord amb un model federal com antídoto enfront del nacionalisme dels estats europeus van dur França a proclamar, el 9 de maig de 1950, que el que estaven plantejant, la gestió europea de la siderúrgia del vell continent, no pretenia ser només això sinó l'inici de la construcció d'una Europa federal. Aconseguit el suport dels Estats Units i també el de l'RFA —a la qual se suposava que s'hi oferia la tornada a la normalitat internacional, després de la derrota de 1945, però dintre d'un conjunt federal a construir on mai recuperaria la sobirania d'antuvi—, va néixer l'Europa comunitària amb la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer (CECA), formada per França, l'RFA, Itàlia, Bèlgica, els Països Baixos i Luxemburg, la qual va començar a funcionar l'any 1951.⁴

La tardor de 1950, després de l'exigència nord-americana de rearmament de l'RFA dins l'OTAN, per poder fer front a l'amenaça soviètica, i la negativa de París a admetre l'ingrés del seu veí en la principal organització militar occidental, França va recórrer a la idea europea com a marc alternatiu per al rearmament alemany, plantejant la constitució d'un exèrcit europeu dependent d'institucions polítiques europees com a solució.⁵ D'aquesta manera es donava continuïtat al Pla Schuman, es disposaria de soldats alemanys però no hi hauria exèrcit nacional alemany i, més important encara, tot el projecte es desenvoluparia sota lideratge francès en lloc del nord-americà propi de l'OTAN. Aconseguit de nou el suport dels Estats Units, que van voler veure en el projecte un pas decisiu cap al federalisme europeu, va néixer la Comunitat Europea de Defensa (CED), formada pels mateixos estats que la CECA, i el tractat era signat el 27 de maig de

³ L'obra clau sobre la IV República francesa encara és G. Elgey: *La République des illusions. 1945-1951 ou la vie secrète de la IV République; La République des contradictions: 1951-1954; La République des tourmentes: 1954-1959*, Fayard, París, 1965, 1968 i 1992; el text de la Declaració Schuman es pot consultar a The European Navigator <<http://www.ena.lu>> [darrera consulta: 23 de juny de 2008]; sobre el ministre francès d'Afers Exteriors, Robert Schuman, l'obra més recent és S. Schirmann (dir.): *Robert Schuman et les Pères de l'Europe*, Peter Lang, Brussel·les, 2008; sobre els plans dels Estats Units per a Europa vegeu, per exemple, D. Ellwood: *Rebuilding Europe: Western Europe, America, and Postwar Reconstruction*, Longman Group, Regne Unit, 1992.

⁴ J. Gillingham: *Coal, steel, and the rebirth of Europe, 1945-1955. The Germans and French from Ruhr conflict to economic community*, Cambridge University Press, Cambridge, 1991.

⁵ Sobre els primers anys de l'OTAN encara és útil el treball de Lord Ismay: *NATO. The first five years, 1949-1954*, NATO, Utrecht, 1954. Vegeu també L. S. Kaplan: *The United States and NATO. The formative years*, The University Press of Kentucky, Lexington, 1984; sobre la decisió dels Estats Units de rearmar l'RFA, vegeu V. Gavín: «Estados Unidos, Europa y la decisión de rearmar a la República Federal de Alemania (julio-septiembre 1950)», *Ayer*, 68/2007 (4), pp. 221-246.

1952. El text anava lligat als anomenats «acords contractuals de Bonn» o «tractat de Bonn», pel qual l'RFA, a falta de la signatura del tractat de pau que posés punt i final a la Segona Guerra Mundial, quelcom impossible per la negativa dels soviètics, recuperava la seva sobirania plena. En altres paraules, la recuperació de la sobirania alemanya depenia de l'entrada en vigor de la Comunitat Europea de Defensa. Quan Mendès France va arribar al poder, només França i Itàlia no havien ratificat el Tractat de la CED però en el segon cas els dictàmens previs de les comissions parlamentàries havien estat positius i, per tant, la ratificació no presentava majors problemes. El problema de París era que tot i ser l'autor del projecte de la CED, no hi existia una majoria parlamentària per ratificar el tractat, a causa de l'ampli rebuig cap al rearmament alemany i la idea federal que es desenvolupava amb el projecte d'exèrcit europeu, la qual ja havia produït un projecte de constitució europea (1953).⁶ En definitiva, la política europea que en origen havia estat la solució concreta a un problema concret havia derivat en un projecte polític d'ampli abast que prometia reconfigurar l'ordre polític europeu, cosa que França no desitjava. Aquesta és la situació que es troba Mendès France qui, per altra banda, mai s'havia sentit vinculat a la política europea del govern.⁷ El desastre militar de Dien Bien Phu, que segellarà la derrota de França a Indoxina, provoca que el juny de 1954 el president de la República, René Coty, cridi Pierre Mendès France perquè formi govern. En el discurs d'investidura, pronunciat durant la sessió de l'Assemblea Nacional del 17 de juny, no ofereix cap solució a la qüestió de la CED, sinó que es limita a fer una crida a adversaris i defensors del tractat perquè superin les seves diferències i, tenint en compte les «aspiracions i escrúpols del país», trobin la fórmula de consens necessària per a la seva ratificació.⁸ Finalment, Pierre Mendès France obté la investidura amb 419 vots a favor. El nou govern estarà format per gent del seu partit, el Partit Radical, dels republicans socials i de la UDSR (Union Démocratique et Socialiste de la Résistance), entre ells el futur president de la República, François Mitterrand.⁹

En l'àmbit internacional, la investidura de Pierre Mendès France va despertar la voluntat de conèixer de primera mà les intencions del nou primer ministre respecte de la CED. Amb una barreja de desconfiança i interès, van ser els Estats Units i els estats del Benelux els més actius en aquest sentit. El contacte entre el primer ministre francès i l'administració nord-americana té lloc el 13 de juliol

⁶ *Pour une Communauté Politique Européenne. Travaux préparatoires (1952-1954)*, Bibliothèque de la Fondation Paul-Henri Spaak, Bruylant, Brussel·les, 1984.

⁷ Sobre tot el procés de la CED vegeu V. Gavín: *Europa Unida. Orígenes de un malentendido consciente*, Publicacions i Edicions de la Universitat de Barcelona, Barcelona, 2007.

⁸ Discurs d'investidura de Pierre Mendès France, 17 de juny de 1954, a P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., pp. 50-57.

⁹ P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit. pp. 56-57. Sobre els partits polítics a França en aquells anys, una bona obra introductòria és P. Leveque: *Histoire des forces politiques en France. Tome 3: de 1940 à nos jours*, Armand Colin, París, 1997.

a París, amb el secretari d'Estat John Foster Dulles. L'entrevista és extraordinària per la seva franquesa. Mendès France no té inconvenient a presentar-se com un neòfit en assumptes de política exterior, tema per al qual la seva formació, essencialment econòmica, considera que no l'ha preparat. Sigui per la sinceritat del seu interlocutor o perquè aquesta era ja la seva intenció, Foster Dulles decideix exposar a Mendès France un veritable memorial de greuges respecte de la política francesa dels darrers anys: la incapacitat per a prendre decisions; una guerra colonial a Indoxina que excedeix les seves capacitats, problema que Washington ha intentat pal·liar amb un generós ajut econòmic i material; o el fet de posar en perill la integració de l'RFA a Occident dilatant la ratificació de la CED. És més, el tema clau relacionat amb l'RFA no és la seguretat, tot i assumir-ne la importància; la qüestió clau per a Foster Dulles és l'encaix del nou estat alemany a Occident mitjançant una Europa unida orgànicament que inclogui França i l'RFA com a elements fonamentals, objectiu per al qual no veu alternativa a la CED. Amb el que no comptava Foster Dulles era amb la distància que Mendès France establí entre ell i un projecte que no li agradava, amb el qual no se sentia vinculat i que, sobretot, jutjava condemnat al fracàs. El primer ministre francès no dubta a afirmar que «creia que els Estats Units havien estat enganyats respecte de les possibilitats de ratificació de la CED», acció que considerava imperdonable. Cap govern francès havia dut el tractat al Parlament perquè eren conscients d'una cosa que ell reconeix sense ambigüitat: no hi ha majoria parlamentària per a la seva ratificació. Totes les possibilitats passarien per aconseguir la formació d'una majoria entorn d'un tractat modificat però «tan semblant com fos possible a l'actual». El secretari d'Estat, que no té intenció de donar-se per vençut, opta per assenyalar el marge de maniobra que està disposat a concedir: qualsevol modificació ha de tenir lloc dintre del marc i els principis del tractat actual, ja que el contrari obligaria la resta de signataris a reobrir els processos de ratificació davant els seus parlaments respectius, cosa inacceptable quan es considerava que la qüestió del retorn de la sobirania a l'RFA, lligada a la ratificació de la CED, no admetia més demora.¹⁰

Els estats del Benelux, per la seva banda, decideixen prendre la iniciativa enfront de les intencions de París. Els ministres d'afers exteriors de Bèlgica, Holanda i Luxemburg, Spaak, Beyen i Bech, respectivament, es reuneixen en el Gran Ducat el 22 de juny, i decideixen convocar una reunió dels ministres d'Afers Exteriors dels Sis a Brussel·les per tal de donar l'oportunitat a Mendès France d'explicar a la resta de signataris de la CED quins són els seus plans respecte del projecte; però, abans, Paul-Henri Spaak decideix viatjar a París per

¹⁰ La transcripció de la reunió entre John Foster Dulles i Pierre Mendès France es troba a Declassified Documents Reference System (d'ara endavant DDRS), 13 de juliol de 1954. (Date: Tuesday, July 13, 1954, 7:30-8:30 pm. Place: Ambassador Dillon's Residence, Paris); també a Ch. Cogan: *Oldest allies, Guarded Friends. The United States and France since 1940*, Praeger, Westport, 1994, p. 86 i a J. Lacouture: *Pierre Mendès France*, cit., pp. 305-306.

tenir un primer cara a cara amb Pierre Mendès France. En la reunió amb Spaak, celebrada el 30 de juny, el primer ministre repeteix els arguments ja coneguts: no hi ha majoria parlamentària per a ratificar la CED, i totes les possibilitats passen per l'elaboració d'una alternativa que obtingui el recolzament d'una majoria suficient. Aquesta alternativa podria consistir, segons Mendès, en una aplicació del tractat per fases, de tal manera que només una part n'entrés en vigor immediatament, i el quan i el com de l'aplicació de la resta quedés per a dates posteriors, o bé en la modificació de l'articulat, el que implicaria el rebuig de disposicions del text ja ratificades per altres parlaments. Spaak obtindrà el compromís que sigui quina sigui l'alternativa, Mendès France la presentarà abans als seus socis europeus que a l'Assemblea Nacional, amb el benentès que si aquests la rebutgen, el primer ministre no la durà al parlament. Però Spaak va més enllà i li planteja al seu col·lega que en tal cas, França hauria de reconèixer obertament el seu rebuig a la CED i responsabilitzar-se del seu fracàs, extrem contestat amb contundència per Mendès France qui rebutja la idea que França sigui l'única responsable. Establint distàncies entre ell, el país i els anteriors governs afirma que ni ell personalment ni el país en el seu conjunt tenen la culpa que successius governs hagin fet creure als seus socis que l'impossible era possible. Spaak, per tant, només obté de la reunió un acord sobre el procediment a seguir. S'establirà un canal de comunicació indirecte entre ambdós a través de Philippe de Seynes, representant de Mendès France, i André de Starcke, representant permanent de Bèlgica a l'OTAN, mitjançant el qual Spaak podrà rebre informació puntual sobre el posicionament francès amb la qual cosa podrà preparar, amb coneixement de causa, la futura reunió dels Sis, de la qual serà l'amfitrió.¹¹

Mendès France té pocs dubtes sobre el fracàs final del projecte. És per això que, amb molta discreció, comença a avaluar el possible escenari posterior a aquest esdeveniment. L'entrevista amb Spaak, així com els missatges que rep de les ambaixades, li han servit per cerciorar-se de la distància que el separa dels seus col·legues del Benelux, però el primer ministre francès entén que la peça clau en l'escenari que està avaluant serà el Regne Unit. Londres no forma part ni de la CED ni de la CECA i mai ha ocultat la seva nul·la identificació amb el projecte europeu que s'estaria desenvolupant en el continent. Ha acceptat oferir-li el seu suport extern, bàsicament, perquè els Estats Units sí que li estan donant suport i aquests no haguessin acceptat que el Regne Unit s'hagués dedicat a entorpir-lo. Paral·lelament, en la primera meitat dels anys 1950, cap estat europeu gaudia del prestigi de Gran Bretanya a causa, essencialment, de la seva estabilitat política i el paper que havia jugat en la Segona Guerra Mundial. Si

¹¹ Arxius de la Fondation Pierre Mendès France, París (d'ara endavant PMF Paris): DPME, CED 2 (Bruxelles), Conversation Pierre Mendès France - Paul Henri Spaak, dijous 30 de juny de 1954; P. H. Spaak: *Combats inachevés*, Fayard, París, 1969, pp. 276-280; P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., pp. 92-97; P. Rouanet: *Mendès France au pouvoir*, cit., pp. 224-231.

París pogués comptar amb la col·laboració de Londres en l'escenari post-CED, la solitud més que segura que esperava a França, seria de curta durada, raonava Mendès France.

El 14 de juliol el primer ministre britànic, Winston Churchill, pronuncià un discurs a la Cambra dels Comuns sobre la CED. Mendès France, que en rep una traducció, subratlla amb llapis vermell el següent fragment: «Encara lamento, mirant cap al passat, que el govern laborista no hagués acceptat la invitació de prendre part en l'edificació de l'estructura de la CED. Si hagués acceptat, hauria estat possible acordar un projecte de naturalesa menys federalista dintre del qual Gran Bretanya hagués pogut jugar plenament el seu paper.» En les frases de Churchill, Mendès France intueix la clau per a assolir el suport britànic: diluir el federalisme del projecte actual i elaborar un pla alternatiu que permeti la inclusió del Regne Unit. Això, a més, reconduiria el projecte europeu en un sentit més assumible per a França ja que la situaria en el mateix pla internacional que Gran Bretanya, no com ara que només ella hauria de diluir-se en un conjunt federal per construir una nova Europa.¹² Mendès France utilitzarà l'Ambaixada de França al Regne Unit, encapçalada per René Massigli, el qual es podria qualificar sense temor com un euroescèptic amb la terminologia actual, per sondejar el Govern Britànic. Massigli contacta ràpidament amb Anthony Eden, ministre britànic d'Afers Exteriors, i la resposta que obté va en la línia esperada. No es tanca en banda davant una solució alternativa, però només si abans ha quedat demostrada «la impossibilitat d'arribar a un acord sobre una comunitat europea de defensa modificada». En resum: s'ha d'intentar salvar la CED, amb modificacions si cal, ja que és el que Washington vol, i només quan això es reveli impossible, Londres estaria disposat a buscar una solució alternativa. Mendès France hi entén que aconseguir el suport de Londres és factible.¹³ D'altra banda, el Regne Unit no pensa només en els Estats Units sinó també en l'RFA i, més concretament, en el futur de Konrad Adenauer, el seu canceller.¹⁴ Aquest havia invertit pràcticament tot el seu capital polític en l'aliança amb Occident i, especialment, en la política europea de França com a via per a la normalització internacional del seu país, decisió criticada per l'oposició socialdemòcrata partidària de buscar l'enteniment amb la Unió Soviètica per acon-

¹² PMF Paris, DPMF CED 2 (Bruxelles): Déclaration de Sir Winston Churchill aux Communes le 14 juillet 1954.

¹³ PMF Paris, DPMF CED 2 (Bruxelles), Telegrames de René Massigli a Pierre Mendès France, 27 de juliol de 1954; Telegrama de Pierre Mendès France a René Massigli, 28 de juliol de 1954; Documents Diplomatiques Français, 1954 (d'ara endavant DDF), Telegrama de Pierre Mendès France a René Massigli, 28 de juliol de 1954; Telegrama de René Massigli a Pierre Mendès France, 30 de juliol de 1954, pp. 46-47 i 66-67; A. Eden: *The memoirs of Sir Anthony Eden. Full circle*, Cassell, Londres, 1960, p. 147.

¹⁴ Sobre Konrad Adenauer, vegeu H. P. Schwarz: *Adenauer*, vol. 1: *Del Imperio Alemán a la República Federal (1876-1952)*, vol. 2: *El Estadista (1952-1967)*, Aguilar, Madrid, 2003; també les seves memòries: K. Adenauer: *Memorias (1945-1953)*, Ediciones Rialp, Madrid, 1965.

seguir la reunificació del territori alemany. L'actitud de Mendès France, per tant, podia enfonsar el canceller si el segur fracàs de la CED no era seguit per una alternativa que li retornés la sobirania política plena que, en aquest moment, no ho oblidem, depenia del Tractat de Bonn, lligat a la ratificació del Tractat de la CED. No pot sorprendre, doncs, la malfiança que Adenauer sentia vers el primer ministre francès.¹⁵

En aquest context, Pierre Mendès France havia intentat una solució si més no ingènua: encarregar a dos dels seus ministres, un partidari i un detractor del tractat, la recerca d'un text de consens assumible per ambdues parts. La tasca, encarregada a Bourges-Manoury i al general Koenig, respectivament, va finalitzar en fracàs, la qual cosa va obligar Mendès France a ocupar-se personalment de l'elaboració d'un text susceptible de ser presentat davant els seus socis de la CED com allò que permetria la ratificació si no del text present, d'un que s'hi assemblés tant com fos possible.¹⁶ El resultat serà un text rebutjat per tots excepte pels britànics, ja que estava animat per uns principis diferents d'aquells que, teòricament, almenys, sustentaven la política europea de França des de la Declaració Schuman. D'aquesta manera, el projecte que Mendès France presenta a la reunió de Brussel·les, entre el 19 i el 22 d'agost, reflectirà les idees del primer ministre sobre com ha d'organitzar-se i funcionar Europa, les quals són compartides majoritàriament pel Ministeri francès d'Afers Exteriors o Quai d'Orsay, que mai ha donat suport a la CED i que sempre ha vist Jean Monnet, el dissenyador de la política europea, com un intrús en l'elaboració de la política exterior francesa.¹⁷

El protocol d'aplicació del Tractat de la CED de Pierre Mendès France, fonamentalment, buidava de qualsevol tipus de poder polític les accions del comissariat, principal òrgan supranacional de la CED, tot reafirmant el seu caràcter tècnic i sotmetent-lo al dret de veto dels estats durant vuit anys, alhora que li negava la possibilitat de presentar recurs davant el Tribunal de Justícia europeu durant el mateix període de temps; establia que només les tropes estacionades a la zona de cobertura, és a dir, principalment el territori de l'RFA, estarien subjectes a la integració, característica fonamental de la CED, de manera que es garantiria la no-presència de soldats alemanys en territori francès i que l'RFA

¹⁵ PMF Paris, DPMF CED 2 (Bruxelles), Nota per Guerin de Beaumont, 30 de juny de 1954; P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., p. 97; PMF Paris, DPMF CED 2 (Bruxelles), Carta de H. A. Kluthe a Pierre Mendès France i resposta d'aquest, 15 i 25 de juliol de 1954.

¹⁶ Les reunions entre Bourges Manoury i el general Koenig se celebren entre l'1 i el 26 de juliol, vegeu DDF, 1954, p. 101, n. 2.

¹⁷ Sobre Jean Monnet, vegeu J. Monnet: *Memorias*, Siglo XXI, Madrid, 1985; F. Duchêne: *Jean Monnet. The First Statesman of interdependence*, Norton, Nova York, 1994; Fondation Jean Monnet pour l'Europe: *Jean Monnet. Robert Schuman. Correspondance 1947-1953*, Lausanne, 1986; Ídem: *Témoignages à la mémoire de Jean Monnet*, Lausanne, 1989; D. Brinkley i C. P. Hackett: *Jean Monnet. The Path to European Unity*, St. Martin's Press, Nova York, 1991; C. P. Hackett: *Monnet and the Americans. The father of a united Europe and his U.S. supporters*, Jean Monnet Council, Washington D.C., 1995; G. Bossuat i A. Wilkens: *Jean Monnet, l'Europe et les chemins de la paix*, Publications de la Sorbonne, París, 1999.

fóra l'únic estat membre de la Comunitat que no comptaria amb efectius militars al marge de les tropes integrades; es reafirmava quelcom que mai s'havia qüestionat, com era la subordinació de la CED a l'OTAN, organització en la qual es definia i des de la qual es dirigia la política de defensa occidental i de la qual França formava part i l'RFA no; plantejava la llibertat de cada estat membre per abandonar la Comunitat en cas de retirada de les tropes nord-americanes i britàniques del continent o si es produïa la reunificació d'Alemanya i, un element d'importància cabdal per a l'enfocament d'aquest article, es derogava l'article 38 del Tractat de la CED que assenyalava un futur federal o confederal per a Europa basat en la divisió de poders i amb un sistema representatiu bicameral, conseqüència del qual una Assemblea ad-hoc havia redactat el projecte de constitució de l'any 1953.¹⁸ El projecte de Mendès France, si bé mantenia la idea d'una assemblea escollida per sufragi universal, sense especificar-ne els poders, establia els estats com a motors de la construcció europea, els quals no assumirien cap definició prèvia de l'estadi final a assolir i restarien els únics agents amb capacitat per decidir el com, el quan i el cap a on de la integració europea.¹⁹ La realitat és que ni amb tot això aconseguirà Pierre Mendès France l'aprovació unànime del seu govern, i en la sessió del consell de ministres on s'aprovà el projecte van dimitir tres ministres gaullistes.²⁰

De totes les reaccions suscitàdes pel projecte de Mendès France, la més destacable va ser, sense cap dubte, la britànica. En forma de missatge oficial enviat a París, Washington i Bonn, es reconeix sense embuts que el projecte serà «una dura decepció per als molts protagonistes d'una unió europea estretament integrada i font de problemes per a aquells governs que ja han ratificat la CED» però, alhora, s'afirma que el seu contingut es basa en «una anàlisi realista dels límits existents per als abandonaments de la sobirania nacional».²¹ I és per això que, denunciant la falta de realisme polític del Tractat de la CED, recomana l'aprovació del projecte; defensa el dret de veto dels estats a les decisions del comissariat, ja que considera preferible un funcionament per consens, almenys en els inicis de la comunitat però, preocupats per la discriminació innecessària de l'RFA, interpreta la integració dels efectius en la zona de cobertura en un sentit que no

¹⁸ L'Article 38 del Tractat de la CED establia: «En els seus estudis, l'Assemblea es guiarà especialment pels següents principis: L'organització definitiva que hagi de substituir la present organització provisional haurà d'estar organitzada de tal manera que pugui constituir un dels elements d'una estructura federal o confederal fundada en el principi de la divisió de poders, i que, especialment, disposi d'un sistema representatiu bicameral». El text del Tractat de la CED es pot consultar a The European Navigator <<http://www.ena.lu>> [darrera consulta: 23 de juny de 2008].

¹⁹ El text del projecte francès, sota el títol «Draft protocol on the application of the treaty instituting the E.D.C., proposed by the French Government», es troba a *Documents on International Affairs, 1954*, Oxford University Press, Londres, 1957, pp. 9-16.

²⁰ El consell de ministres se celebra el 12 d'agost i els tres ministres dimissionaris són: el general Koenig, Jacques Chaban-Delmas i Maurice Lemaire.

²¹ MAE Paris, Europe 1944-60, Généralités, vol. 76, Démarche britannique au sujet du Protocole d'application du Traité de CED, 17 d'agost de 1954.

és el que vol donar-li França: que si bé només les tropes estacionades allà s'enquadraran en unitats integrades, tots els efectius dels estats membre de la CED formaran part de l'exèrcit europeu, vestiran el seu uniforme i estaran subjectes a les decisions del consell i el comissariat, qüestionant així la intenció francesa de disposar a la vegada d'exèrcits nacionals subjectes a institucions nacionals i unitats europees subjectes a institucions europees, amb l'excepció de l'RFA que només disposaria de les seones.²² Paral·lelament, Londres tampoc desitjava concedir-li una completa llibertat d'acció a l'RFA, veient precisament en el control que la CED establia sobre aquesta el seu principal actiu i la raó per la qual considerava que qualsevol alternativa hauria de contemplar algun tipus de control de caràcter supranacional, únic mètode capaç de quadrar el cercle de no discriminar l'RFA, tenir-la sota control i solidificar la posició d'Adenauer.²³

Si en la posició britànica intuïm les claus del paper del Regne Unit en la recerca de la solució alternativa, en la reacció nord-americana s'evidencien les claus de l'equívoc que havia llastrat el problema durant quatre anys. Per als Estats Units, el rearmament alemany és important, és una peça indispensable per a la defensa d'Europa Occidental, però més important encara és establir uns fonaments sòlids per a un futur pròsper i pacífic d'aquesta i per aconseguir-ho, es considera necessària la creació d'institucions d'àmbit europeu amb poder per damunt dels estats. En altres paraules, el rearmament és important però menys que l'establiment del marc dintre del qual aquest ha de tenir lloc. França s'hauria compromès amb la Declaració Schuman de 9 de maig de 1950 a la construcció d'una Europa federal de la qual la CED en seria un pas decisiu. El rebuig de la CED o, el que seria el mateix, el projecte d'una CED desproveïda dels seus principals elements supranacionals qüestionaria la idea de partida.²⁴ És aquest l'equívoc en què es troba immers Mendès France respecte als seus socis europeus i els Estats Units i és en aquest sentit que Mendès France, amb el suport de bona part del Quai d'Orsay i de la classe política francesa, parla d'engany dels seus predecessors cap als seus aliats internacionals, ja que mai hauria existit ni existiria la possibilitat que França aprovés la seva immersió en un projecte que l'apartés del rang i les posicions que considerava que li corresponien per història i per dret.

²² The National Archives of the United Kingdom, Kew Gardens, Londres (d'ara endavant NAUK Londres), CAB 129 / 70, C (54) 271, Note by the Prime Minister, 18 d'agost de 1954.

²³ NAUK Londres, PREM 11 / 891, Gladwynn Jebb, Ambaixador del Regne Unit a França, per Winston Churchill, 20 d'agost de 1954; NAUK Londres, CAB 129 / 70, C (54) 271, Note by the Prime Minister, 18 d'agost de 1954; MAE Paris, Europe 1944-60, Généralités, vol. 76, Démarche britannique au sujet du Protocole d'application du Traité de CED, 17 d'agost de 1954; DDRS, Misatge de Sir Winston Churchill al Secretari d'Estat, Foster Dulles, 19 d'agost de 1954.

²⁴ A la Declaració Schuman, de 9 de maig de 1950, s'assenyala: «aquesta proposta posarà les primeres bases d'una federació europea indispensable per al manteniment de la pau». Per la seva banda, la Declaració Plevén, de 24 d'octubre de 1950, proposa resoldre la qüestió del rearmament alemany «pels mateixos mètodes i amb el mateix esperit» que la Declaració Schuman. Vegeu ambdues declaracions a The European Navigator <<http://www.ena.lu>> [darrera consulta: 23 de juny de 2008].

D'aquesta manera, el projecte del primer ministre no suposaria tant una rebaixa de la construcció europea com una redefinició realista d'aquesta.²⁵

Amb tot, Washington utilitzaria tota la pressió al seu abast per a aconseguir la ratificació de la CED o d'alguna cosa que mantingués les seves característiques fonamentals. I per fer-ho, comptaria amb el suport d'aquells polítics francesos, més o menys vinculats a la qüestió durant els darrers quatre anys, que no podien acceptar la tesi de Mendès France que havien estat enganyant els seus aliats al llarg d'aquest temps.²⁶ També els socis europeus de França serien objecte de la pressió de Washington, que anava des de l'opció més extrema de David Bruce, representant dels Estats Units davant les institucions europees que aconsellaria indicar que l'ajut exterior nord-americà estaria lligat a la creació de la CED, fins a la més sibilina de Douglas Dillon que, assumint el disgust europeu davant la maniobra francesa, aconsellaria mantenir-se en un segon pla i deixar que fossin els Spaak, Beyen, Adenauer etc... qui s'oposessin frontalment a Mendès France.²⁷ El mateix Dillon, d'altra banda, no podia deixar de reconèixer que Mendès France no mentia en indicar la inexistència d'una majoria a l'Assemblea favorable a la CED, assenyalant com a causa fonamental la incapacitat del lideratge dels socialistes de l'SFIO per mantenir la disciplina de vot al Parlament, tot i el vot afirmatiu a favor de la CED obtingut en el congrés d'aquesta formació.²⁸

Pel que fa als socis europeus de França, la reacció al protocol de Mendès France no podia ser més negativa. Qui millor va resumir el sentir general va ser David Bruce en el seu diari: «Adenauer ha dit que el protocol francès li resultava inacceptable en tants aspectes que preferia no entrar en els detalls [...] Beyen no podia concebre com Mendès havia pogut equivocar-se fins al punt de prestar el seu nom i suport a un protocol que és dolent, fins i tot diabòlic en el contingut

²⁵ És el que expressa, per exemple, l'ambaixador a Londres, René Massigli, en les seves memòries: «la victime de la conférence [de Brussel·les] c'était le principe fédéral qui était à l'origine de la politique d'intégration européenne». R. Massigli: *Une comédie des erreurs, 1943-1956. Souvenirs et réflexions sur une étape de la construction européenne*, Plon, París, 1978, p. 451.

²⁶ El mateix Robert Schuman escriurà un article al diari *Le Figaro*, el dia abans de l'inici de la Conferència de Brussel·les, denunciant el protocol de Mendès France com a contrari als principis del Tractat: «En toute objectivité mais avec autant de fermeté que de netteté [...] à peu près toutes les clauses essentielles étaient remises en question», i conseqüentment, anunciava, si el protocol era acceptat a Brussel·les ni ell ni l'MRP votarien a favor a l'Assemblea Nacional. R. Massigli: *Une comédie des erreurs*, cit., p. 445; P. H. Spaak: *Combats inachevés*, cit., p. 292.

²⁷ PMF Paris, DPMF CED 2 (Bruxelles), Telegrama de Pierre Mendès France a Henri Bonnet i resposta d'aquest, sense data i 16 d'agost de 1954; Foreign Relations of the United States (d'ara endavant FRUS) 1952-54, vol. 5, part 1, El secretari d'Estat en funcions (Bedell Smith) a l'Ambaixada a França, 16 d'agost de 1954 i nota 2, pp. 1042-1043; National Archives and Records Administration al College Park (d'ara endavant NARA Washington), RG 84, Box 11, Douglas Dillon per al secretari d'Estat, 16 d'agost de 1954.

²⁸ El Congrés de l'SFIO tingué lloc el 30 de maig de 1954 i es declarà favorable a la ratificació de la CED amb 1969 vots a favor (57,08%), 1215 en contra (35,22%) i 265 en blanc (7,68%); FRUS 1952-54, vol. 5, part 1, L'ambaixador a França (Dillon) al Departament d'Estat, 14 d'agost de 1954, pp. 1038-1039.

[...] i mal plantejat, per no parlar del fet que posa de manifest la insolència del Govern Francès envers els seus socis en la CED.»²⁹ No pot sorprendre, doncs, que enmig d'aquest panorama, i per a escàndol de Spaak, Mendès France viatgés a Brussel·les amb la declaració pública reconeixent el fracàs ja redactada. Es pot discutir l'elegància o el tacte de donar-la a conèixer a l'amfitrió de la reunió abans de l'inici d'aquesta, però no el sentit pràctic de dur ja fet un treball que, amb tota probabilitat, acabaria fent.³⁰

Decidit a desempallegar-se de la CED, però també a preparar al país per l'endemà, Mendès France, prèviament a la reunió a Brussel·les, decideix informar a l'opinió pública del marge real de maniobra que es té i així, el dia 14 d'agost, advertia als seus conciutadans que el rearmament de l'RFA era inevitable «si guin quins siguin els nostres sentiments i les nostres reaccions», de manera que «si dir sí és cruel, dir no, no és realista». Plantejades així les coses, la qüestió clau era dur a terme el rearmament de l'antic enemic d'una manera «que encara puguem supervisar». Quelcom que, per a disgust dels partidaris de la CED, Mendès France no associava amb les disposicions del Tractat signat el 27 de maig de 1952 i sí amb el protocol que havia presentat als seus socis i amb l'Europa a la qual aquest donaria expressió. El que sí que té clar el primer ministre és que calia acabar amb l'actitud de França durant els darrers quatre anys: «Hem esperat, hem retardat l'hora de la decisió [...] els nostres dubtes, els nostres successius ajornaments han dut els nostres interlocutors a dubtar de la nostra bona fe. Podem respondre sí o no, però no podem dubtar més, hem de dir quina és la nostra posició. És més que una qüestió de prestigi. Quina pot ser l'autoritat internacional d'un país que es mostra incapaç, després de mesos, després d'anys, de respondre a la qüestió que se li formula sobre un tractat que tots li recorden que és fruit de la seva iniciativa?» Només així, afegeix Mendès France, podrà el país controlar els esdeveniments ja que, en cas contrari, els altres actuaran al marge de França.³¹

A Brussel·les no hi hauria negociació, perquè els socis de França havien entès correctament que el que qüestionava el protocol francès no era el calendari d'implementació i desenvolupament de la CED sinó el tipus d'Europa a què calia aspirar. França havia inventat l'Europa a la qual donaven expressió la CECA

²⁹ El mateix David Bruce no dubtava a qualificar el protocol com un «farrago of proposals which, if adopted, would eviscerate the E.D.C. treaty». AHCE, Diaris de David Bruce, 14 i 17 d'agost de 1954; vegeu també DDF 1954, Garnier, Ambassadeur de France à La Haye à Mendès France, 13 i 16 d'agost de 1954; François Poncet, Haut-Commissaire de la République Française en Allemagne a Mendès France, 16 i 17 d'agost de 1954; Rivière, Ambassadeur de France à Bruxelles à Mendès France, 17 d'agost de 1954; Sébilleau, Chargé d'Affaires de France à Rome au Ministère des Affaires Étrangères, 18 d'agost de 1954, pp. 139-140, 154-155, 160-163, 168-175; A. Bérard: *Un ambassadeur se souvient. Washington et Bonn, 1945-1955*, Plon, París, 1978, pp. 562-565.

³⁰ P. H. Spaak: *Combats inachevés*, cit., pp. 289-290.

³¹ «La CED, une question qui touche aux fibres profondes de notre sensibilité nationale (Allocution radiodiffusée, 14 août 1954)», a P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., pp. 227-229.

i la CED i a la qual s'hi havien sumat de grat o per força. Si l'actual primer ministre francès qüestionava l'invent dels seus predecessors, era França qui havia d'assumir-ne la responsabilitat, enterrar el projecte, i avançar tots sobre bases noves. Mendès France, per la seva banda, considerava que la responsabilitat era compartida pels seus antecessors i pels socis de França a la CED, i que la Conferència de Brussel·les oferia una oportunitat a tots per reconèixer l'error i tornar a definir conjuntament l'objectiu final del projecte europeu.

Amb una nul·la confiança en tal possibilitat, Mendès France no únicament portà redactada a Brussel·les la nota reconeixent el fracàs, sinó que ja havia fet les gestions per garantir una sortida adequada per al país de la mà del Regne Unit. Els dies 15 i 16 d'agost s'havia aïllat de la vida política de París al Pavelló de Caça de Marly, aïllament que va tenir una excepció: l'ambaixador de França a Londres, René Massigli, qui va ser rebut amb total discreció pel primer ministre, que li encomanà un encàrrec de cabdal importància: aconseguir l'acord de Churchill per a una trobada entre ambdós immediatament després de la Conferència de Brussel·les, fos quin fos el resultat d'aquesta. Junt amb la petició, una concessió: França acceptarà l'entrada en vigor dels acords de Bonn sense la ratificació del Tractat de la CED i, especialment, si l'Assemblea Nacional s'hi pronuncia en contra. Massigli compleix la missió en 24 hores i acorda la reunió de Mendès France i Churchill en la residència d'aquest a Chartwell per a l'endemà de la reunió dels Sis.³² Paral·lelament al contacte amb Churchill, Mendès France contactà amb Anthony Eden, de vacances a Àustria, al qual fa arribar un missatge personal on, després d'assenyalar les poques esperances que té dipositades en la reunió a Brussel·les, li confia les bones expectatives que li mereix un acord franco-britànic sobre la qüestió de la cohesió d'Europa. Informat de la futura trobada a Chartwell, Eden telegrafà a Churchill sobre la importància que aquesta adquirirà si es confirma el fracàs a la capital belga per la qual cosa, informa de la seva disposició a abandonar el descans quan es consideri necessari.³³ El mateix dia 18 d'agost, quan Eden rep el missatge de Mendès France, també Foster Dulles feia arribar les seves inquietuds al primer ministre britànic en el sentit que no veia una alternativa clara a la CED.³⁴ Londres està fent equilibris. D'una banda no vol contrariar al seu principal aliat estratègic, però d'una altra comprèn Mendès France i no vol desapropiar l'oportunitat de resoldre la qüestió alemanya en un marc europeu dins el qual el Regne Unit pogués sentir-se còmode.

L'altra peça clau era Adenauer, qui més es jugava a Brussel·les. Paradoxalment, la conferència representarà, per a ell, un veritable triomf.³⁵ De l'alleuge-

³² DDF 1954, Massigli, ambaixador de França a Londres, a Mendès France, 17 d'agost de 1954, pp. 165-167 i n. 3.

³³ A. Eden: *Full Circle*, cit., p. 147.

³⁴ «I am not clear in my mind as to any alternative [to the EDC]», citat per Ch. Cogan: *Oldest Allies, Guarded Friends*, cit., p. 85.

³⁵ H. P. Schwarz: *Adenauer*, vol. 2: *El estadista (1952-1967)*, cit., p. 1175.

riment que suposà per al canceller el resultat de la conferència és bona prova el seu canvi d'actitud respecte a l'inici d'aquesta. Al principi, per la malfiança abans apuntada, es negà a mantenir una trobada bilateral amb Mendès France però al final canvia d'opinió, i la reunió amb el primer ministre francès és tot un èxit. Adenauer no dubta a efectuar comentaris elogiosos del seu col·lega francès davant la premsa i la Comissió d'Afers Exteriors del Bundestag. Durant l'entrevista, Mendès France li hauria assegurat que si l'Assemblea Nacional rebutjava el Tractat de la CED i nord-americans i britànics proposaven restituir a Bonn la seva sobirania, ell no s'hi oposaria alhora que rebutjava qualsevol solució que impliqués la neutralització d'Alemanya.³⁶ Davant d'aquest posicionament, per a Adenauer, Mendès France passava de ser el polític francès que podia ensorrar-lo políticament a aquell que anava a solucionar la qüestió alemanya ja fóra mitjançant la ratificació de la CED a l'Assemblea Nacional, raó per la qual el canceller s'abstindria de qualsevol pronunciament públic a favor d'una solució de recanvi, o bé mitjançant l'acceptació d'una alternativa que salvaguardés els interessos vitals de l'RFA. No és d'estranyar, per tant, que després de quatre anys de dilacions, Adenauer afirmés, davant la Comissió d'Afers Exteriors del Parlament Alemany, que no considerava la Conferència de Brussel·les com un fracàs.³⁷

Els cinc socis de França en la CED, per la seva banda, havien dut a la conferència una proposta alternativa pròpia la qual, assumint que «la Comunitat Europea de Defensa tendeix a crear una organització comuna de les forces militars dels estats membres», reconeixia que la CED no era una organització amb finalitat política, que fer política continuava sent una prerrogativa dels estats, establí un període inicial de dos anys durant el qual la normativa de la comunitat referent a personal i sancions quedava en suspens i que l'aplicació de les regles i normes comunitàries seria fruit del consens entre les sis capitals i el comissariat. La proposta ni es va negociar, igual que el protocol de Mendès France, perquè la qüestió de fons era una altra: tancar una porta per a iniciar un camí nou. Això ens revela el comunicat conjunt emès al final de la Conferència, on es comprova la desaparició del concepte d'organització comuna per a, en el seu lloc, enumerar els següents quatre objectius: a) estrènyer la cooperació europea per protegir Europa Occidental contra les forces que l'amenacen; b) evitar la neutralització d'Alemanya; c) contribuir a la unificació d'Alemanya i a la seva participació en la defensa comuna; d) prefigurar una fórmula política i econòmica per a la inte-

³⁶ P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., pp. 241-244.

³⁷ MAE Paris, Europe 1944-60, Généralités, vol. 155, tel. 3950: Bonn (François-Poncet) per al Quai d'Orsay, 18 d'agost de 1954; Carta de Pierre Mendès France a Konrad Adenauer, 21 d'agost de 1954; tel. 4006: Bonn (Bérard) per al Quai d'Orsay, 23 d'agost de 1954; tel. 4007: Bonn (Bérard) per al Quai d'Orsay, 23 d'agost de 1954; tel. 499: Brussel·les (Rivière) per al Quai d'Orsay, 24 d'agost de 1954; telegrama de François Poncet a Mendès France, tema: Déclarations de M. Von Eckardt, Chef du Service de Presse et d'information du Gouvernement Fédéral, sur la Conférence de Bruxelles, 30 d'agost de 1954; Armand Bérard: *Un Ambassadeur se souvient*, cit., pp. 566-569.

gració occidental. Objectius per a la consecució dels quals la creació d'una Comunitat Europea de Defensa hagués estat un instrument valuós, però en cap cas imprescindible, com el futur s'encarregarà de demostrar.³⁸ L'estat dels ànims és resumit perfectament per Spaak en la roda de premsa després de la Conferència de Brussel·les: «Les idees que podien haver estat acceptades si no existís el tractat, avui han de ser rebutjades».³⁹ És a dir que després de quatre anys de teòric avanç pel camí del federalisme, el problema no era canviar de camí sinó fer assumir a França la responsabilitat per quatre anys de temps perdut. Segurament la flexibilitat que s'intueix en el ministre belga d'Afers Exteriors davant una Europa post-CED ens indica una de les claus perquè tan sol dos mesos després de la fi de l'aventura se li hagués retornat la sobirania a l'RFA i solucionat el tema del rearmament alemany a través de la inclusió de l'RFA a l'OTAN amb el vernís europeu de la creació de la Unió Europea Occidental (UEO).

Quan l'avió de Pierre Mendès France, segons l'acord previ, aterrava a l'aeròdrom militar de Bissin Hill (proper a la residència de Winston Churchill a Chartwell), el dia 23 d'agost, la història de la Comunitat Europea de Defensa entrava en la seva darrera setmana de vida. La reunió es pot dividir en dues parts. Durant la primera cadascun va establir els punts de vista respectius ja coneguts: el Regne Unit recorda a França que la CED és la millor solució possible, la qual compta amb el suport dels Estats Units, la reacció dels quals en cas de fracàs podria ser funesta, per la qual cosa seria desitjable que Mendès France posés tot el necessari de la seva part per aconseguir la ratificació parlamentària. Mendès France, per la seva banda, insisteix de nou que els desitjos dels seus aliats i l'actitud passada i present dels seus predecessors no canvien la realitat que no hi ha majoria parlamentària per a ratificar la CED, que ell només hauria convertit el vot a favor d'aquesta en una qüestió de confiança envers el seu govern si s'hagués aprovat el protocol que va presentar a Brussel·les per a afegir que la proposta de la resta dels socis era inacceptable, ja que no recollia cap de les qüestions fonamentals plantejades en el primer. Establertes ambdues posicions, i una vegada assumit per part britànica que la CED anava a ser rebutjada, es va entrar en la segona part de la reunió, aquella en què, essencialment, es va discutir l'ingrés de l'RFA en l'OTAN com única alternativa possible. Mendès France no només va acceptar l'alternativa sinó que fins i tot va suggerir l'establiment en el si de l'Aliança Atlàntica d'una comunitat supranacional en matèria de producció d'armaments de la qual formarien part els sis estats de la CED i a la qual podria associar-se el Regne Unit. La proposta era interessant des de diferents punts de vista: s'establiria un mecanisme de control sobre el desenvolupament armamentístic de l'RFA, quelcom que preocupava als francesos però també als britànics, ja que

³⁸ Documents on International Affairs, 1954, «Draft declaration on the application of the Paris Treaty, proposed by the Foreign Ministries of Belgium, Germany, Italy, Luxembourg and the Netherlands; Communiqué issued by the six foreign ministers», pp. 8-19.

³⁹ *Le Soir*, 24 d'agost de 1954.

cap dels dos volia atorgar a Bonn una llibertat en aquest àmbit igual a la de la resta d'estats de l'organització; això s'aconseguiria amb un mecanisme de caràcter europeu i supranacional que podria fer més assumible l'abandó de la CED i, especialment per a França, obria la possibilitat de crear un mercat europeu per a la seva indústria d'armament que era, i sens dubte seguiria sent, la més potent dels Sis, ja que no era desitjable per a ningú desenvolupar plenament la indústria militar alemanya, l'única que podria competir amb la francesa. Mendès France afegí dos punts importants a la seva proposta: França volia crear una associació d'algun tipus amb el Regne Unit, per establir una relació d'igualtat entre ambdós, a la vegada que confiava als seus interlocutors la seva convicció que París no podria permetre's un segon rebuig a un nou projecte, encara que aquest impliqués l'ingrés de l'RFA en l'OTAN, donant a entendre que en aquest cas sí que vinculària la continuïtat del seu govern a una ratificació.⁴⁰

Pierre Mendès France estava plenament satisfet de les seves gestions. Vint anys després, en la llarga entrevista que va concedir a Jean Bothorel, va relatar una de les seves converses amb Winston Churchill a Chartwell. D'acord amb el seu testimoni el primer ministre britànic li va indicar que si la CED fracassava «caldrà trobar una altra solució. Potser no serà fàcil, però els anglesos hi tindran llavors un paper i per a això han de conservar les mans lliures». Posició de la qual es felicita Mendès France: «Aquesta actitud em convenia molt. Si la CED fracassava [...] sabia que podria buscar altra cosa amb els anglesos». Encara que, com també degué apuntar Churchill, cap indicació en aquest sentit sortiria de la boca o de la ploma de cap responsable britànic fins que els francesos es pronunciessin en un sentit o un altre. Churchill no volia ser acusat pels Estats Units d'haver contribuït al fracàs del projecte.⁴¹ Amb aquesta intenció, i per dissipar els rumors que començaven a córrer, Londres va emetre el següent comunicat: «Membres del Govern a Londres desmenteixen els recents rumors sobre que a Chartwell, el 23 d'agost, es discutissin amb el primer ministre de França propostes britàniques alternatives a la CED. El Govern de Sa Majestat roman fermament convençut que el Tractat de la CED, així com els tractats que l'acompanyen i els acords que comprometen el suport i l'íntima col·laboració del Regne Unit i els Estats Units, proporcionen el millor mètode per assegurar una contribució alemanya a la defensa i donen a França garanties més grans i fermes que les que poguéu obtenir de qualsevol altre acord. S'entén que el primer ministre i el ministre d'Afers Exteriors no van deixar cap dubte al Sr. Mendès France sobre la posició del Govern de Sa Majestat.»⁴² El comunicat britànic ofereix una veri-

⁴⁰ NAUK, PREM 11/672, Conversations at Chartwell with M. Mendes France on 23rd August 1954

⁴¹ P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., pp. 75-76.

⁴² Dwight D. Eisenhower Presidential Library, Abilene, Kansas, Folder: Dulles, John Foster - Aug. 1954 (1); Box 4; Dulles-Herter Series; Dwight D. Eisenhower: *Papers as President*, transcrit a Bedell Smith per Eisenhower, 27 d'agost de 1954.

tat a mitges. Londres, és cert, creu que la CED ofereix les millors garanties per controlar el rearmament alemany i dubta que Adenauer n'accepti d'altres similars en un nou acord, però, i aquesta és la part no explicada, creu també Mendès France quan aquest hi ha explicat que la CED no pot ser ratificada. De manera que els Arxius Britànics, corroborant la versió de Pierre Mendès France, mostren com el 27 d'agost, el mateix dia que es va emetre el comunicat, es va reunir el govern del Regne Unit per discutir un informe d'Anthony Eden que advocava per l'alternativa de l'ingrés de l'RFA en l'OTAN i assenyalava com a principal qüestió a resoldre l'acceptació alemanya de la inclusió al si de l'OTAN d'un conjunt de garanties similars a les contingudes en el Tractat de la CED. El govern aprova l'informe del ministre d'Afers Exteriors, però acorda el mutisme més absolut fins després del vot de l'Assemblea Nacional a París.⁴³

El dia 29 d'agost, Pierre Mendès France prenia la paraula davant l'Assemblea Nacional. Es disposava a pronunciar un dels discursos més importants de la seva carrera, el qual havia de provocar el tancament de l'aventura de la CED sense prendre partit obertament en contra seva. S'havia compromès a fer-ho amb els seus socis europeus i nord-americans, i tampoc podia permetre's un to susceptible de ser interpretat com a contrari al rearmament de l'RFA, que jutjava inevitable. Encara més, assumia que en breu hauria de tornar a la mateixa cambra per defensar-lo d'acord amb una fórmula diferent. Tan important era tancar la porta de la CED com deixar obert el camí per al futur immediat. L'inici de les seves paraules no deixava lloc a dubtes sobre les seves intencions. No anava a presentar una moció de confiança. La condició per fer això hagués estat l'acceptació de la seva fórmula de compromís rebutjada a Brussel·les, però que tampoc va comptar mai amb un suport explícit i majoritari a França. És més, el seu govern no anava a sol·licitar el vot ni a favor ni en contra del Tractat i s'abstindria en la votació final, simplement anava a informar als diputats sobre l'estat de la qüestió i les opcions que s'oferien al país. Així, després de repassar la duresa de la Conferència a Brussel·les, va analitzar aquells aspectes essencials per a França que, al seu parer, la CED lesionaria i que els seus socis no havien acceptat modificar mitjançant el seu protocol.

L'aspecte més important era el rebuig als principis supranacionals de l'Europa que s'estava construint, per la qual cosa havia proposat, per exemple, augmentar el poder dels parlaments nacionals en l'elaboració del pressupost de la Comunitat. Per a Mendès France no hi ha dubte que «tradicionalment la competència més important del nostre parlament és l'autorització de la despesa pública». Una altra atribució important en la relació estat-institucions europees era «qui decideix», tema que havia proposat immobilitzar durant vuit anys mitjançant la suspensió dels poders supranacionals del comissariat. Més important encara que

⁴³ NAUK, CAB 128 / 27, CC (54) 57th, la reunió del Govern del Regne Unit el 27 d'agost de 1954; CAB 129 / 70, C (54) 276, 27 d'agost de 1954, l'informe d'Anthony Eden: *Alternatives to the European Defence Community. Memorandum by the Secretary of State for Foreign Affairs.*

les prerrogatives nacionals en l'aprovació dels pressupostos o en la presa de decisions, era la llibertat per decidir on havia d'estar el país en el futur, i per a això era vital la no-acceptació de l'Europa federal o confederal que prefixava l'article 38 del Tractat, raó per la qual havia sol·licitat infructuosament la seva derogació, amb l'argument que «és molt important que ens reservem el futur i que no ens lliguem, políticament, d'una manera definitiva a la comunitat europea, excepte pel que fa al principi d'una assemblea democràtica», al qual afegia que convenia tranquil·litzar l'opinió pública «per no donar-hi la impressió d'encaminar-nos cap a no sé quina formació política». En resum, el que esperava al país si ratificava el Tractat de la CED era pèrdua d'estatus en relació amb les grans potències i una dissolució de l'Estat francès en un conjunt de caràcter federal o confederal. Mendès France conclou assenyalant els punts a favor de la ratificació: «la CED lliga políticament —jo gairebé diria encadena— la República Federal al món occidental [...] L'entrada en vigor del Tractat seria, d'altra banda, una etapa important en el camí cap a la reconciliació franco-alemanya, una de les condicions òbvies per a la pau».

El primer ministre s'estén molt més en les conseqüències de la no-ratificació. És normal. És l'escenari en el qual ha fonamentat les seves esperances, i és tremendament clar: l'RFA recuperarà la seva sobirania ja que «quan un país ha sofert una derrota en una guerra, siguin quines siguin les disposicions que li hagin estat imposades després d'aquesta, ningú pot pensar que continuarà indefinidament sota tutela, que la seva sobirania ha estat definitivament abolida». Amb això fa seva l'argumentació anglosaxona respecte de la necessitat de restablir sense dilació la sobirania del nou Estat alemany. En la qüestió del rearmament tampoc hi ha dubte: la no-ratificació no impedirà el rearmament de l'RFA però tampoc hi tindrà lloc un rearmament immediat. S'obrirà una finestra d'oportunitat a partir del restabliment de la sobirania alemanya, durant la qual podrà discutir-se una nova modalitat de rearmament juntament amb britànics i nord-americans. I afegeix que ja hi ha propostes que encara no pot fer públiques. Només hi ha una condició: els aliats de França no accepten més ajornaments, per la qual cosa és necessari prendre una decisió ferma i clara sobre la CED. La conclusió és clara: «Som fidels a l'aliança que ens proporciona la nostra seguretat [l'OTAN], i la nostra concepció de l'aliança és la d'una cooperació cordial entre socis iguals en drets, que debaten en comú els seus interessos comuns mentre cadascun resta el jutge dels seus interessos essencials i vitals».⁴⁴

Al final del debat, apareixen dues mocions que representarien ambdues tendències. La «motion prejudicielle», presentada pel diputat independent Louis Delbez i el membre de la UDSR, Adolphe Chupin, la qual perseguia l'ajornament del debat i, per tant, de la votació; i la presentada pel general Adolphe Aumeran,

⁴⁴ La transcripció del discurs de Pierre Mendès France es troba a P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., pp. 258-291.

diputat per Algèria, que era el que es coneixia com «motion préalable» que, en línies generals, permetia tancar el tema sense més debat, amb el benentès que la seva adopció equivalia al rebuig del text al qual s'oposava.⁴⁵ Era precisament aquest el recurs legal que Mendès France estava buscant, i el que el periodista Servan Schreiber li havia aconsellat, ja que permetia rebutjar els tractats de París i Bonn sense necessitat de recórrer a un vot explícit en contra d'aquests i de les qüestions de fons que representaven: el rearmament de l'RFA i el retorn de la plena sobirania política al govern d'Adenauer.⁴⁶ Després de diverses negociacions, Mendès France es va decidir a donar el seu punt de vista sobre ambdues mocions, precisant que si bé la primera deixaria les coses tal qual estaven, la segona «dóna per acabat el debat i constitueix per a l'Assemblea un mitjà per a pronunciar-se [...] sobre el projecte de llei de ratificació del Tractat de París».⁴⁷ Mendès France, que durant el seu discurs havia demanat una decisió ferma i definitiva sobre el tema, estava convidant als diputats a no malbaratar l'oportunitat que la moció del general Aumeran els hi ofería. Simplement no podia tornar a presentar-se davant els seus socis amb l'argument de seguir negociant sobre una CED que el parlament francès no havia volgut ni ratificar ni rebutjar.

Finalment es vota la moció del general Aumeran, és el 30 d'agost de 1954, gairebé quatre anys després de la presentació del Pla Pleven, origen de la CED, i més de dos anys després de la signatura dels tractats de París i Bonn. La moció és aprovada amb 319 vots a favor i 264 en contra, votació en què destaca poderosament la divisió del Partit Socialista (SFIO), amb 53 dels seus membres votant a favor de la moció i 50 en contra. Si els seus diputats haguessin recolzat en bloc la CED, la moció del general Aumeran hagués estat derrotada per 317-266. La divisió que el projecte de Comunitat Europea de Defensa havia obert entre la societat francesa i els partits polítics del país quedava perfectament plasmada en la votació. Només el Partit Comunista va mantenir una fèrria disciplina de vot. Els seus 95 representants van votar en bloc per la moció. Fins i tot el partit d'Europa per excel·lència, el Mouvement Républicain Populaire (MRP) de Robert Schuman, va veure com 6 dels seus 80 representants no rebutjaven la moció: 2 van hi votar a favor i quatre es van abstenir.⁴⁸

De l'alt grau d'emoció a què s'hi va arribar, en dóna bona prova la reacció dels diputats després de conèixer els resultats. Mentre el govern abandonava els escons, diputats de centre-dreta entonaven la Marsellesa, representants d'es-

⁴⁵ Una «motion préalable» la podia presentar qualsevol diputat. El seu objectiu era refusar sense debat un text o un tractat. D'aquesta manera, l'aprovació de la moció equivalia al refús del text o del tractat.

⁴⁶ PMF Paris, DPMF CED 2 (Bruxelles), Jean Jacques Servan-Schreiber, note pour le Président, 19 i 24 d'agost de 1954.

⁴⁷ P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., p. 293.

⁴⁸ Els resultats es poden consultar a R. Aron i D. Lerner (dirs.): *La Querelle de la CED. Essais d'analyse sociologique*, Armand Colin, París, 1956, p. 58. Sobre l'MRP, vegeu: S. Berstein, J. M. Mayeur i P. Milza (eds.): *Le MRP et la construction européenne*, Editions Complexe, Brussel·les, 1993.

guerra feien el mateix amb la Internacional, alhora que ressonaven crits de «A baix la Wehrmacht!» des de l'extrema esquerra i de «A Moscou, a Moscou!» des de l'extrem oposat de l'hemicicle.⁴⁹ Al marge de les emocions, Pierre Mendès France declarava a la premsa que el que havia passat es corresponia amb el que havia advertit des de feia mesos: no hi havia majoria favorable a la CED a l'Assemblea Nacional. Mirant cap al futur, un primer ministre que se n'havia sortit amb la seva, llançava un cant a l'OTAN com a marc d'una futura solució i remarcava: «aquest cop no perdrem tres anys».⁵⁰ Per la seva banda, els assenyalats com a responsables d'haver perdut tres anys, els Schuman, Plevén, Bidault, Laniel, Teitgen, etc., en altres paraules, els antecessors de Mendès France en les tasques de govern, llançarien un manifest al país tres dies més tard en el qual, plens de ràbia per haver estat posats en evidència davant el món per l'actual cap de govern, prometien no votar mai «la creació d'un nou exèrcit nacional alemany, sigui quina sigui l'etiqueta que el camufla».⁵¹ John Foster Dulles, per la seva banda, assumia el resultat com el fracàs de la política dels Estats Units per la reorganització d'Europa a la qual havien contribuït generosament des dels àmbits financer, material i humà. Convé recordar en aquest punt les paraules que va dedicar a la CED Markus Wolf, el cap del Servei Exterior de l'Espionatge de l'RDA. Fent referència a la batalla contra la CED, de la qual ell va formar part des de l'altra banda del Teló d'Acer, afirmà que aquesta «va ser finalment bloquejada pel nacionalisme dels francesos més que per qualsevol altra cosa efectuada des del seu servei per a desacreditar el projecte».⁵² La construcció europea es reprendria a partir de l'any 1957 amb el Tractat de Roma, centrada en la creació d'un mercat comú sense més pretensions polítiques, i l'objectiu de crear una «federació» o una «confederació» mai més tornaria a aparèixer en un document oficial de la Comunitat Econòmica Europea (CEE) abans o la Unió Europea (UE) ara.

⁴⁹ La descripció es troba a Michel Mopin (ed.): *Notes et Etudes Documentaires. Les Grands Débats Parlementaires de 1875 à nos jours*, La Documentation Française, París, 1989, pp. 222-223.

⁵⁰ P. Mendès France: *Gouverner c'est choisir*, cit., pp. 296-297.

⁵¹ PMF Paris, DPMF CED 2 (Bruxelles), Manifeste au pays, 3 de setembre de 1954.

⁵² M. Wolf: *Man without a face. The autobiography of communism's greatest spymaster*, Public Affairs, Nova York, 1997, p. 54.